

KLYS och Copyswedens gemensamma yttrande över SOU 2024:4 Inskränkningarna i upphovsrätten

Presentation

KLYS utgör en samlad röst för yrkesverksamma kulturskapare i Sverige. Vi företräder genom våra 14 medlemsorganisationer cirka 30.000 upphovspersoner och utövande konstnärer verksamma inom områdena bild/form, scen/film, musik, litteratur och journalistik. KLYS arbetar för dessa yrkesgruppers gemensamma intressen såsom en stark och väl fungerande upphovsrätt, vilket också är en förutsättning för konstnärlig frihet och kulturell mångfald inom berörda branscher.

Copyswede har till ändamål att för kulturskaparorganisationernas räkning träffa avtal samt inkassera och fördela ersättning för vissa vidareutnyttjanden av upphovsrättsligt skyddade verk och prestationer. De områden som Copyswede huvudsakligen verkar inom gäller vidareanvändning av verk och prestationer i form av ljud och rörliga bilder, främst radio- och TV-program. Copyswede sköter även det svenska systemet för privatkopiering. Copyswede har 14 medlemsorganisationer som alla företräder konstnärligt och litterärt verksamma upphovspersoner och/eller utövande konstnärer inom olika områden.

Flera av KLYS och Copyswedens medlemsorganisationer skriver egna yttranden över promemorian och vi ber att, utöver nedanstående synpunkter, också få hänvisa till dem, för fördjupning och exempel inom respektive bransch/konstområde.

Inledning

Att kulturskapares villkor behöver stärkas, inte minst upphovsrättsligt, har konstaterats i en lång rad utredningar, rapporter och lagstiftningsinitiativ, både på nationell och europeisk nivå, de senaste åren. Några sådana initiativ är EU:s Action Plan for Culture (2023-2026), EU-parlamentets rapport om konstnärers ställning (antagen av EU-parlamentet i november 2023 och besvarad av EU-kommissionen i februari 2024), SOU 2021:77 Från kris till kraft och nu senast

regeringens nationella strategi för kulturella och kreativa branscher från april 2024.

Upphovsrätten är av grundläggande betydelse för kulturskapares möjligheter att försörja sig av sitt kreativa arbete och ger dem också inflytande över arbetsresultatet. På så sätt främjar upphovsrätten konstnärlig frihet och kulturell mångfald, och utgör en förutsättning för att de kulturella och kreativa branscherna ska kunna växa och blomstra.

Sen den 1 januari 2023 har Sverige en ny upphovsrättslagstiftning som ett resultat av genomförandet av EU:s DSM-direktiv (Digital Single Market Directive) i svensk rätt. Den har tyvärr inte – ännu - lett till den förstärkning av kulturskapares rättigheter och den förbättrade balans på den upphovsrättsliga avtalsmarknaden, som direktivet syftar till.

Det är mot denna bakgrund som vår målsättning även i förhållande den aktuella utredningen är att stärka kulturskapares ställning i upphovsrättslagen (URL) och att uppnå en sådan hög skyddsnivå för upphovspersoner och utövande konstnärer som de bakomliggande EU-direktiven påbjuder, genom att uppmuntra till största försiktighet vid utvidgade eller införande av nya inskränkningar i den upphovsrättsliga ensamrätten.

En utgångspunkt för lagstiftaren i upphovsrättssammanhang måste alltid vara att säkerställa att användningen i enlighet med inskränkningen inte ska hindra upphovspersonens eller utövarens ensamrätt att ekonomiskt exploatera verket mer än nödvändigt.

KLYS och Copyswede har haft experter i utredningen och KLYS tillsatte under 2023 en särskild referensgrupp för samordningsarbete kring utredningens huvudfrågor. KLYS referensgrupp har arbetat fram två skrivelser till utredningen, som lämnades in i april respektive i maj 2023.

I detta remissyttrande använder KLYS och Copyswede begreppet upphovsperson istället för upphovsman. Angående införande av begreppet upphovsperson i upphovsrättslagen (URL), se avsnittet nedan *Övergripande synpunkter och sammanfattning*.

Övergripande synpunkter och sammanfattning

KLYS och Copyswede anser att utredningen har utfört ett grundligt arbete och noggrant följt kommittédirektivet samt i stor utsträckning lyssnat in experternas överväganden. I flera delar är förslagen väl avvägda utifrån EU-rättens ramar, behovet av moderniseringar och de informationsintressen som kan anses berättiga inskränkningar. **På en del punkter** anser vi dock att utredningens förslag till utvidgade och nya inskränkningar **går för långt och inte kan anses förenliga med trestegsregeln**. Dessa avstyrker vi därför.

KLYS hade också velat se **mer utförliga konsekvensanalyser** av de nya och utvidgade inskränkningar som föreslås, något som också framfördes i vår skrivelse från i april 2023.

I samband med att utredningen föreslår en hel del redaktionella ändringar i upphovsrättslagen hade frågan om att **ändra begreppet upphovsman till det mer könsneutrala begreppet upphovsperson** varit på sin plats i det aktuella lagstiftningsärendet. KLYS har drivit frågan i många år och användningen av begreppet *upphovsperson* har blivit alltmer utbredd i berörda branscher, också i gällande avtal på området. En sådan ändring har genomförts i Norge, där det mer könsneutrala begreppet *upphovare* införts och är nu också på väg att genomföras i Danmark, där begreppet *upphovsperson* föreslås (se "L 145 Forslag til lov om ændring af lov om ophavsret og lov om videregående kunstneriske uddannelsesinstitutioner under Kulturministeriet.").

KLYS och Copyswedes viktigaste synpunkter på utredningens förslag:

- *Avsnitt 5.2* KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslagen till ändringar i 3 § URL, som enligt författningskommentaren även fortsättningsvis ska innebära att utgångspunkten är att namn ska anges vid *all* användning av ett verk. Det bör dock i motiven ges en tydligare vägledning om vad som utgör ett "praktiskt och tekniskt hinder".
KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslaget att krav på namn- och källangivelse införs uttryckligen i lagstiftningen för varje inskränkning där infosoc-direktivet kräver det. Denna lagstiftningslösning lägger sig närmare EU-rätten och kan upplevas som tydligare och vara mer förutsebar för både användare och rättighetshavare.
- *Avsnitt 6.2* KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslaget till kodifiering av trestegsregeln genom en ny 11 § 1 st URL.
- *Avsnitt 7.2* KLYS och Copyswede **ser behov av** ett förtydligande och en begränsning av panoramainskränkningen, men det finns **en del bedömningar** avseende begränsningen av inskränkningen som KLYS och Copyswede **inte delar med utredaren**. Vi kan därför **inte tillstyrka den i sin helhet**.
- *Avsnitt 8.2* Med en strikt tillämpning av den nya bestämmelsen för nyhetsrapportering i enlighet med det vi anför i yttrandet kan KLYS och Copyswede **tillstyrka** den mot bakgrund av bestämmelsens stora betydelse för yttrande- och informationsfriheten.
- Enligt KLYS och Copyswede bör kravet på offentliggörande för användning med stöd av en inskränkning finnas kvar i så stor utsträckning som möjligt. Den föreslagna bestämmelsen öppnar dock för att i undantagsfall kunna använda sig av icke-offentliga verk vid nyhetsrapportering, något som KLYS och Copyswede **har svårt att tillstyrka**. Det behövs också en uttrycklig reglering av att om ett icke offentliggjort verk används med stöd av en inskränkning (som tillåter detta) medför inte användandet att verket blir offentliggjort enligt 8 § URL.

- *Avsnitt 9.2* KLYS och Copyswede hade föredragit att regeringen **avvaktat en utvärdering av 52 p) URL och dess konsekvenser**, innan en generell inskränkning för parodi och karikatyr införs i Sverige. När det gäller användning i pastischsyfte **avstyrker** KLYS och Copyswede helt och hållet den föreslagna bestämmelsen. Vi menar att en sådan pastischinskränkning inte är förenlig med trestegsregeln, så som den är utformad i förslaget.
- *Avsnitt 10.5.2* KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslaget om ett tydliggörande i vissa inskränkningar för undervisning att användningen endast ska vara tillåten i illustrativt syfte.
- *Avsnitt 10.6.2* KLYS och Copyswede **delar inte** bedömningen att det inte behövs några lagändringar när det gäller bestämmelserna om exemplarframställning för text- och datautvinning (TDU). Det är synnerligen olyckligt att utredningen inte hade ett uttryckligt uppdrag att omfatta frågan eller i vart fall uppmärksammat allvaret i den uppkomna situationen. Den svenska regeringen måste **arbeta för att det klargörs, på såväl EU- som nationell nivå**, att inskränkningen för text- och datautvinning i DSM-direktivets artikel 4 och i 15 a § URL, inte ska kunna tillämpas för att använda upphovsrättsskyddade verk och prestationer som input för att utveckla generativ AI, utan tillstånd från och skälig ersättning till berörda rättighetshavare.
- *Avsnitt 10.7* KLYS och Copyswede **delar i och för sig utredarens bedömningar** i avsnittet men i ljuset av den nya verklighet som uppkommit som en följd av den senaste tekniska utvecklingen, framför allt såvitt gäller generativ AI, riskerar förslagen att få svåröverblickbara och oönskade konsekvenser. KLYS och Copyswede menar att det är av största vikt att detta perspektiv tas med i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Med ett förtydligande av att rekvisiten i betänkandets förslag till 16 § URL ska tolkas så att inskränkningen endast gäller strikt institutionsintern användning av verken eller med resultatet av sådan användning, kan **KLYS och Copyswede tillstyrka den föreslagna utvidgningen** av bestämmelsen till att omfatta fler aktörer och fler förfoganden. KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslagen till ny 16 a, e och f §§ URL.
- *Avsnitt 10.8.2* KLYS och Copyswede **delar inte utredningens bedömning** om att det inte skulle behövas några lagändringar när det gäller 17 § URL, utan menar att det under utredningen har framkommit mycket angelägna ändringsbehov. KLYS och Copyswede menar att regeringen bör gå vidare med att se över problemen på området och lösa dem via en skärpt lagstiftning i URL.
- *Avsnitt 10.12.2* KLYS och Copyswede **delar inte fullt ut** utredningens bedömning och slutsatser i frågan om gränsdragningen mellan offentligt framförande och överföring till allmänheten avseende den del av nuvarande 21 § URL som flyttas till en ny 26 b URL.
- *Avsnitt 11.2* KLYS och Copyswede **avstyrker förslaget** till ny inskränkning för forskning på det sätt som föreslås i förslaget till ny 15 d) § URL.

Utredningens förslag

Avsnitt 4.2 Överväganden (Inskränkningarna i upphovsrätten- ett EU-rättsligt perspektiv)

KLYS och Copyswede delar utredningens bedömning att rättsutvecklingen genom EU-domstolens praxis innebär att vissa inskränkningar i den svenska upphovsrättslagen inte kan anses förenliga med EU-rätten och behöver anpassas ytterligare.

Det kan konstateras att EU-domstolens domar på området minskat det svenska handlingsutrymmet sedan det svenska genomförandet av infosoc-direktivet och att vissa justeringar därför behöver göras, inte minst för att klargöra rättsläget och skapa bättre förutsebarhet.

Vi vill här understryka vikten av att **inskränkningar ska tolkas restriktivt även fortsättningsvis**, och att detta också ska gälla för inskränkningar som visserligen ska säkerställa t ex yttrandefrihet- och pressfrihet, men där yttrandefrihetsintresset inte längre är det primära, t ex där förvärvs- eller vinstsyftet kommit i förgrunden. I anslutning till utredningens sammanfattning och slutsatser på sidan 96 behöver det grundläggande kravet på restriktivitet och förutsebarhet vid införande och tolkning av inskränkningar (jfr prop. 2004/05:110 s 81-84) tydligt framhållas, i den mån det inte handlar om en avvägning mellan olika grundläggande rättigheter (jfr sidan 94 i betänkandet).

En aspekt som KLYS och Copyswede också saknar i listan över slutsatser på sidan 96 är målsättningen i enlighet med såväl infosoc-direktivet (skäl 4) som DSM-direktivet (skäl 2), att **en hög skyddsnivå för rättsinnehavare ska skapas**.

Att genomförandet av en inskränkingsbestämmelse alltid måste vara förenlig med trestegstestet är helt grundläggande. En strikt tolkning av trestegstestet kan fungera som en garant för ett restriktivt förhållningssätt när det gäller överväganden om eventuellt införande av nya eller utvidgade inskränkningar i upphovsrätten.

Avsnitt 5.2 Överväganden (Reglerna om namn- och källangivelse)

I utredningen föreslås att reglerna för namn- och källangivelse förtydligas och anpassas för att bättre återspegla EU-rättens krav.

Kravet på namngivelse som en del av den ideella rätten förtydligas i 3 § URL genom ett krav på att *”upphovsmannen ska anges, om det inte är praktiskt eller tekniskt omöjligt eller oförenligt med god sed”*. Dessutom föreslås några redaktionella ändringar i paragrafens lydelse. För utövande konstnärer finns en hänvisning från 45 § till ny 3 § URL.

KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslagen till ändringar i 3 § URL, som enligt författningskommentaren även fortsättningsvis ska innebära att utgångspunkten är att namn ska anges vid *all* användning av ett verk. Det bör dock i motiven ges en **tydligare vägledning om vad som utgör ett ”praktiskt och tekniskt hinder”**. Undantaget från att ange namn ska endast omfatta situationer där det är mer eller mindre omöjligt att ange

namnet och inte när det endast är för krångligt eller för dyrt att göra det. Det finns enligt KLYS och Copyswede mycket få situationer där det inte är tekniskt eller praktiskt möjligt att ange namn.

Vi anser också att det behöver förtydligas **att namn- och källangivelse ska gälla även vid användning enligt 47 § URL**. När det gäller 47 § URL hänvisar KLYS och Copyswede till utövarorganisationerna för ytterligare synpunkter (Sami, Musiker-förbundet och Fackförbundet Scen & Film), där argumentation i frågan utvecklas.

Namnangivelsesrätten har mycket stor betydelse för såväl upphovspersoner som utövande konstnärer p g a upphovsrättens personlighetsrättsliga karaktär. Rätten är grundläggande för kulturskapares möjligheter att bygga, utveckla och upprätthålla sina konstnärskap och sina karriärer. Namnangivelsen fungerar som ett varumärke, som bidrar till att ge kulturskaparen fler jobb och uppdrag. En utebliven namnangivelse innebär därmed en potentiell ekonomisk förlust, eftersom eventuella nya arbets- och uppdragsgivare inte får information om vem de ska anlita för kommande uppdrag.

Namnangivelsen har också betydelse för möjligheten att på ett korrekt sätt inkassera och fördela ersättning för olika typer av nyttjanden. Tillgång till och korrekt redovisning av upphovsrättsligt relevant innehåll blir alltmer nödvändig, särskilt med beaktande av AI-förordningen som kräver att företag som tillhandahåller generativ AI ska tillhandahålla en detaljerad sammanfattning av det material som används för att träna AI-modellen (artikel 53.1.d i AI-förordningen). En förutsättning för att rättighetshavaren ska kunna bevaka sina rättigheter är att det finns korrekta och tillförlitliga metadata avseende verket/den skyddade prestationer. Därmed blir kravet på källangivelse mer betydelsefullt än någonsin tidigare.

Samtidigt innebär namnangivelsesrätten också att allmänheten (publiken, läsarna, lyssnarna m fl) får information om vem avsändaren av verket eller prestationen är, vilket är av grundläggande konsument- och medborgarintresse. Den ger var och en möjlighet att bedöma en uppgifts trovärdighet eller ett konstverks äkthet och främjar därmed informations- och yttrandefriheten.

Eftersom den ideella rätten länge varit utsatt för stark press och bristande efterlevnad, inte minst p g a digitaliseringen och den allt snabbare kommunikationen, **välkomnar KLYS och Copyswede att namnangivelsesrätten tydliggörs såväl i 3 § som i 11 § URL**. När en prestation används med stöd av en inskränkning finns det färre möjligheter för upphovspersonen eller utövaren att påtala för användaren att namn ska anges än när det finns ett tillstånd/avtal.

I utredningen föreslås att det generella namnangivelsekravet med hänvisning till god sed i 11 § tas bort. I stället ställs krav i enskilda bestämmelser i enlighet med infosoc-direktivet om att ”källa, inbegripet upphovsmannens namn, ska anges om det inte är omöjligt”. Detta föreslås införas vid t ex citat, vid undervisning i illustrativt syfte och vid nyhetsrapportering, men inte vid användning för privat bruk och för text- och datautvinning.

KLYS och Copyswede **stödjer** att hänvisningen till god sed tas bort i 11 §. I KLYS skrivelse från i april 2023 föreslogs att en generell bestämmelse om namn- och källangivelse i inledningen till 2a kapitlet skulle införas, som ersätter hänvisningen till god sed med ett krav på att namn och källa ska anges om det inte visar sig vara omöjligt. KLYS formulerade i skrivelsen ett förslag till ny 11 § 2 st URL, som en förutsättning för alla nyttjanden med stöd av inskränkningarna i 2 kap URL.

Utredaren har valt en annan väg och föreslår att kravet på namn- och källangivelse införs uttryckligen i lagstiftningen för varje inskränkning där infosoc-direktivet kräver det. **KLYS och Copyswede har förståelse för och tillstyrker denna lösning** som lägger sig närmare EU-rätten och kan upplevas som tydligare och vara mer förutsebar för både användare och rättighetshavare. Därmed kan en sådan ändring i lagen främja efterlevnaden på området, vilket är positivt för upphovspersoner och utövande konstnärer.

Avsnitt 6.2 Överväganden (Trestegsregeln)

I betänkandet föreslås att en bestämmelse motsvarande trestegsregeln införs i 2 kap URL. Den tas in i en ny 11 § och är i första hand riktad gentemot lagstiftare och domstolar, som en tolkningsregel vid införande och tillämpning av inskränkningar i 2 kap. Men bestämmelsen syftar också till att fungera upplysande gentemot och främja efterlevnad av användare när de tar stöd av inskränkningar för olika typer av nyttjanden.

Mot bakgrund av den tolkning av EU-domstolens praxis som vuxit fram sen den svenska implementeringen av infosoc-direktivet samt den tolkning av svensk domstolspraxis som nu görs, måste nationella domstolar - även om inte trestegsregeln finns kodifierad - ändå alltid pröva en inskränkning i förhållande till den.

KLYS och Copyswede bedömer att **det finns fördelar med en kodifiering av trestegsregeln**, inte minst av pedagogiska skäl, samt för ökad transparens, tydlighet och förutsägbarhet. Den kan i lagstiftning fungera som en viktig påminnelse vid tolkning och tillämpning och därmed leda till bättre efterlevnad och genomslag på nationell nivå. Eftersom EU-domstolen i sin praxis dessutom fastslagit att trestegsregeln inte kan användas för att utvidga tillämpningsområdet för befintliga inskränkningar kan KLYS och Copyswede - mot denna samlade bakgrund - **tillstyrka utredningens förslag till en ny 11 § 1 st URL**.

Avsnitt 7.2 Överväganden (Panorama)

I utredningen föreslås en utvidgning av inskränkningen för återgivning av konstverk på eller vid allmän plats till att omfatta alla typer av verk och förfoganden i en ny 22 a § URL. Förändringen innebär bl a att något fler platser omfattas av inskränkningen, t ex tunnlår.

KLYS och Copyswede **ser behov av** ett förtydligande och en begränsning av panoraminskränkningen, men det finns **en del bedömningar** avseende begränsningen av inskränkningen som KLYS och Copyswede **inte delar med utredaren**.

En ny avgränsning föreslås av vilka verk som omfattas genom lydelsen ”konstverk och andra verk”, vilket innebär att även t ex citat från litterära verk eller musikaliska verk omfattas nu. KLYS och Copyswede har **inga invändningar mot** denna utvidgning.

Vidare **tillstyrker** KLYS och Copyswede begränsningen i den föreslagna bestämmelsen att det inte ska vara möjligt att exempelvis framställa fysiska kopior av skulpturer och statyer.

KLYS och Copyswede **tillstyrker** också att bestämmelsen förses med ett krav på namn- och källangivelse i dess andra stycke.

Det föreslås en begränsning av bestämmelsen på så sätt att det inte ska vara möjligt att använda den där verket utgör ett centralt motiv, om användningen sker i förvärvssyfte. **KLYS och Copyswede föredrar här en begränsning av inskränkningen vid användning av verk i förvärvsverksamhet, och inte endast i förvärvssyfte.** Begreppet förvärvsverksamhet förekommer i svensk upphovsrätt i betydelsen *systematisk, omfattande eller på annat sätt yrkesmässig verksamhet*, som inte behöver vara kommersiell. Ett exempel är t ex användning av offentliga institutioner och myndigheter, där förvärvs- och vinstsyfte saknas. Enligt KLYS och Copyswede bör sådan användning av verk inte heller kunna ske med stöd av bestämmelsen. Denna typ av användning täcks dessutom i viss mån redan av - eller kan på ett smidigt sätt klareras genom – breda avtalslösningar, t ex avtalslicenser, med kulturskaparnas kollektiva förvaltningsorganisationer.

KLYS och Copyswede **avstyrker därför begränsningen till förvärvssyfte** och föreslår att **begreppet byts ut mot användning i förvärvsverksamhet.** Det måste också tydliggöras att användning i marknadsföring inte omfattas av inskränkningen. På så sätt begränsas urholkningen av uphovspersonernas rättigheter samtidigt som allmänhetens rätt till det offentliga rummet inte begränsas mer än nödvändigt.

Om lagstiftaren trots det ovan anförda ändå väljer att gå vidare med förslaget på det sätt som det nu är utformat i betänkandet **har KLYS och Copyswede följande synpunkter.**

Vid en begränsning kopplad till förvärvssyfte är det av yttersta vikt att lagstiftaren tydliggör att användningen **inte får vara kommersiellt betingad**, oavsett om den direkt genererar intäkter eller avser att ge ett mervärde till en i övrigt kommersiell verksamhet.

KLYS och Copyswede ifrågasätter också utredarens uttalande på sidorna 156 och 417 om att journalistisk verksamhet inte är att anse som något som bedrivs i förvärvssyfte. Det ska återigen betonas att den föreslagna begränsningen endast träffar situationer när verket utgör ett centralt motiv. Därtill finns det möjligheter att stödja en användning i journalistisk verksamhet på den inskränkning för nyheter, som föreslås även i de fall då verket utgör ett centralt motiv. Om användningen inte sker i samband med en nyhet och det därmed varken rör sig om ett informationsintresse hos allmänheten eller ett behov av att skyndsamt ha möjlighet att återge verk framstår det som svårmotiverat att inte behöva be uphovspersonerna om lov eller ersätta dem för det värde som deras verk bidrar till i den journalistiska verksamheten. KLYS och Copyswede menar att uttalandets

innebörd skulle leda till **helt oacceptabla effekter** och att det dessutom skulle leda till **en mycket svårtolkad lagstiftning, eftersom innebörden inte på något rimligt sätt kan sägas framgå av de begrepp som används i lagtexten.**

För utförligare synpunkter när det gäller en ny panoramabestämmelse hänvisar vi till yttranden från bild- och formskaparnas organisationer; Bildupphovsrätt, Konstnärernas Riksorganisation, Svenska Tecknare och Svenska Fotografers förbund.

Avsnitt 8.2 Överväganden (Nyhetsrapportering)

I avsnittet föreslås att nuvarande reglering med två paragrafer ersätts av en ny paragraf (ny 25 § URL) om skyddade verk i samband med nyhetsrapportering.

Vid genomförandet av infosoc-direktivet delade KLYS och Copyswede regeringens slutsats att några ändringar i detta avseende inte behövdes i svensk rätt. Vi har sedan dess inte sett några tungt vägande skäl för att utvidga de bestämmelser som idag finns i URL för nyhetsrapportering, även om EU-rätten med EU-domstolens domar kan sägas ha begränsat den nationella handlingsfriheten på området. Vår ingång är även fortsättningsvis att inskränkningar för nyhetsrapportering ska vara smala och tydligt avgränsade och endast medges i den utsträckning som är motiverade med hänsyn till informationssyftet (jfr art 5.3 c infosoc-direktivet).

I den nya bestämmelse som föreslås ska verk få återges i samband med nyhetsrapportering ”i den utsträckning som motiveras av informationssyftet”. Detta innebär en mer allmänt formulerad bestämmelse än de två som finns för ändamålet idag, t e x försvinner begränsningen till verk som syns eller hörs under en dagshändelse. Det är en ganska stor utvidgning av en inskränkning på ett område som dessutom idag redan i stor utsträckning täcks av avtal. KLYS och Copyswede kan därför **inte utan vidare tillstyrka** förslaget till ny 25 § URL.

Vi **välkomnar** dock att den nya bestämmelsen **kräver en intresseavvägning i varje enskilt fall**. Enligt KLYS och Copyswede måste därmed informationssyftet vara uppfyllt vid varje ögonblick som användningen sker. När informationssyftet upphör, upphör också rätten att använda inskränkningen. Detta innebär i praktiken att användare av inskränkningen måste plocka bort nyheter från t e x en webbsida om publiceringen inte längre kan anses vara motiverad av informationssyftet, annars behöver tillstånd inhämtas av och ersättning utgå till berörda rättighetshavare för att undvika upphovsrättsintrång. För att mediebolag och andra som driver journalistisk verksamhet inte ska behöva hamna i den situationen bör den användning som inte kan anses motiverad av informationssyftet lösas genom avtal, om sådana avtal inte redan finns för ändamålet. Med en sådan **strikt tillämpning av bestämmelsen kan KLYS och Copyswede tillstyrka den mot bakgrund av bestämmelsens stora betydelse för yttrande- och informationsfriheten.**

KLYS och Copyswede kan se redaktionella och pedagogiska fördelar med att slå ihop de båda bestämmelserna till en paragraf i URL, men vi hade föredragit att de fortsatt utgjort separata bestämmelser, kronologiskt placerade direkt efter varandra.

KLYS och Copyswede **tillstyrker** att ett krav på namn- och källangivelse ställs för användning av inskränkningen i 25 § URL, om det inte är omöjligt. Ett sådant krav är viktigt inte bara för upphovspersoner och utövares ideella rätt, utan också för allmänhetens tillgång till verifierat bildmaterial och för trovärdighet i nyhetsrapporteringen i en tid då falska nyheter och desinformation ständigt ökar.

Vi vill också i sammanhanget lyfta vikten av att bestämmelsen begränsas till den som bedriver journalistisk verksamhet, vilket bl a tydliggörs på sidan 187 och i författningskommentaren på sidan 423.

Offentliggörande av verk

Enligt KLYS och Copyswede bör **kravet på offentliggörande för användning med stöd av en inskränkning finnas kvar i så stor utsträckning som möjligt**. Vi välkomnar därför formuleringen i författningskommentaren om att utgångspunkten ska vara att användning av verk som inte har offentliggjorts i enlighet med 8 § URL inte kan motiveras av informationssyftet.

Rätten att bestämma när och hur de egna verken presenteras för allmänheten har en mycket stor betydelse för konstnärlig verksamhet och för den personliga integriteten. Att själv råda över det första offentliggörandet utgör också en viktig del av upphovspersonens och den utövande konstnärens ideella rätt, som inte är harmoniserad inom EU.

Den föreslagna bestämmelsen öppnar dock för att i undantagsfall kunna använda sig av icke-offentliga verk vid nyhetsrapportering, något som KLYS och Copyswede mot bakgrund av ovan förda resonemang **har svårt att tillstyrka**. Samtidigt bedömer vi att den intresseavvägning som måste göras i varje enskilt fall troligen kommer att leda till att det måste föreligga ett exceptionellt stort informations- och allmänintresse för att kunna motivera att ett icke-offentligt verk används vid nyhetsrapportering med stöd av den nya inskränkningen.

Utredaren för även ett resonemang om att det finns en skillnad mellan möjligheten att använda upphovsrättsligt skyddade verk jämfört med alster som skyddas av en närstående rättighet med stöd av inskränkningen. **KLYS och Copyswede anser att detta behöver förtydligas ytterligare.**

Utredaren konstaterar också att om ett verk görs tillgängligt för allmänheten med stöd av en inskränkning som inte kräver att verket är offentliggjort anses verket genom den användningen offentliggjort. Detta kan leda till långtgående och svåröverblickbara konsekvenser för upphovspersoner och utövande konstnärer. Konsekvenserna skulle kunna minskas genom en **uttrycklig reglering av att om ett icke offentliggjort verk används med stöd av en inskränkning (som tillåter detta) medför inte användandet att verket blir offentliggjort enligt 8 §.**

Avsnitt 9.2 Överväganden (Karikatyrer, parodier och pastischer)

En ny generell bestämmelse för användning av verk i karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte föreslås i en ny 24 a § URL. Den innebär att var och en ska få återge verk i karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte i den utsträckning som motiveras av syftet.

Enligt KLYS och Copyswede är det viktigt inte minst för kulturskapares yttrandefrihet och konstnärliga frihet att det finns möjlighet att parodiera och göra karikatyrer av verk. När infosoc-direktivet infördes i svensk rätt ansåg varken KLYS-organisationerna eller regeringen att en uttrycklig sådan inskränkning behövdes, delvis med hänvisning till 4 § 2 st URL, även om infosoc-direktivet öppnade för möjligheten till en sådan inskränkning i art 5.3 k). Rättsläget har förändrats sen dess och KLYS och Copyswede har viss förståelse för behovet av att införa en särskild bestämmelse i 2 kap URL som uttryckligen möjliggör användning av upphovsrättsligt skyddade verk, åtminstone i parodi- och karikatyrsyfte.

Vi kan också hålla med utredaren om att en ordning där det kan sägas finnas två olika parodiundantag i svensk rätt inte är särskilt lämplig. KLYS har emellertid under utredningsarbetet framfört att vi hade föredragit att regeringen **avvaktat en utvärdering av 52 p) URL och dess konsekvenser**, innan en generell inskränkning för parodi och karikatyr införs i Sverige.

Det finns en stor risk att en sådan generell inskränkning som nu föreslås kan komma att användas på ett långt mer omfattande sätt än vad som är avsikten eller går att förutse med den, även om en begränsning till *”i den utsträckning som motiveras av syftet”* införs. Denna intresseavvägning kommer att bli helt avgörande för att kunna begränsa de potentiella skadeverkningarna på befintliga licensmarknader. Därför är det viktigt att intresseavvägningen upprätthålls och tillämpas i praktiken. Det innebär att de faktiska licensmöjligheterna och inskränkningens ändamålsenliga verkan tillmäts avgörande betydelse för att skapa balans och för att inte skada befintliga licensmarknader inom kulturella och kreativa branscher i onödan. Detta är nödvändigt för att bestämmelsen ska vara förenlig med trestegsregeln.

När det gäller användning i pastischsyfte **avstyrker** KLYS och Copyswede helt och hållet den föreslagna bestämmelsen. Vi menar att en sådan pastischinskränkning inte är förenlig med trestegsregeln, så som den är utformad i förslaget.

De tre begreppen parodi, karikatyr och pastisch har alla olika innebörd. Men medan både parodi och karikatyr har ett humoristiskt eller förlöjligande syfte och handlar om att framföra samhällskritik, saknas detta syfte i pastischer som enligt Svenska Akademiens ordlista tar sikte på verk som endast efterliknar stilen i äldre verk. Pastisch har därför *inte* samma betydelse för yttrandefriheten som parodi och karikatyr och bör – om den måste införas – därför regleras på annat sätt i upphovsrättslagen.

Pastisch kan inte heller sägas omfattas av det parodiundantag som finns i svensk rätt idag. På så sätt innebär införandet av en inskränkning för pastischer en utvidgning av parodiundantaget i svensk rätt, vilket enligt KLYS och Copyswede inte kan anses legitimt för svenskt vidkommande.

Parodi är – än så länge - det enda av begreppen i art 5.3 k) som prövats av EU-domstolen, där domstolen uttryckligen uttalat att det är ett självständigt begrepp i unionsrätten och ska tolkas enhetligt inom hela unionen. Något motsvarande har inte uttalats på EU-nivå för begreppen karikatyr och pastisch. En tysk domstol har visserligen begärt förhandsavgörande från EU-domstolen avseende tolkningen av begreppet pastisch, men besked från EU-domstolen om begreppet har ännu inte kommit. Även av den anledningen bör Sverige avvakta med att införa en inskränkning till förmån för pastischer.

Eftersom det saknas en tydlig legaldefinition av pastisch-begreppet finns det stor risk för att begreppet tolkas för brett till skada för upphovspersoner och utövare. Det kommer också troligen att leda till svåra gränsdragningsproblem mellan vad som är att anse som det normala nyttjandet av ett existerande verk, d v s steg 2 i trestegstestet, och i vilka sammanhang en tillåten pastisch får användas. **Denna rättsosäkerhet bör också beaktas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.**

KLYS och Copyswede delar inte utredarens tolkning av EU-rätten på sidan 217 i betänkandet att EU:s medlemsstater inte kan välja att genomföra inskränkningar på ett ofullständigt sätt. Det faktum att EU-domstolen i vissa sammanhang uttalat att en medlemsstat, när den väljer att genomföra en inskränkning, måste iaktta samtliga rekvisit är inte relevant för frågan om de inskränkningar som möjliggörs enligt artikel 5.3 k) bör genomföras tillsammans eller bara i vissa delar. De tre företeelserna karikatyr, parodi och pastisch är inte rekvisit i förhållande till varandra utan utgör tre olika situationer där medlemsstaterna har möjlighet att inskränka ensamrätten.

Det finns menar KLYS och Copyswede inte något i infosoc-direktivet och dess artikel 5.3 k) som förhindrar att Sverige inför en mer begränsad inskränkning för parodier och karikatyrer, som inte omfattar pastischer. Infosoc-direktivets inskränkningskatalog i 5.3 är inte obligatorisk och medlemsstaterna kan därför avstå från införande av dem alternativt välja mer begränsade inskränkningar än vad som anges där, inte minst med hänsyn till trestegstestet. Sådan icke fullständig implementering av infosoc-direktivets 5.3 k) har också gjorts i flera av EU:s medlemsstater. Att det står medlemsstaterna fritt att begränsa räckvidden av frivilliga inskränkningar framstår dessutom närmast som självklart, inte minst i ljuset av att vissa bestämmelser i infosoc-direktivet uppenbarligen kräver avgränsningar. Detta står inte i strid med de EU-rättsliga avgöranden som talar om att samtliga rekvisit kan behöva beaktas.

Vi är inte heller övertygade om att det i Sverige finns skäl att nu se annorlunda på pastischers koppling till användares yttrandefrihet på det sätt som utredaren anför på sidan 218 första stycket.

Om en pastischinskränkning trots det ovan anförda behålls i den förslagna nya 24 a § URL bör den i vilket fall **aldrig möjliggöra kommersiell användning. Kompensation i form av ersättning till upphovspersoner och utövare måste dessutom säkerställas. Användningen bör också begränsas till sådana verk som är offentligtgjorda och det bör krävas att användarna i dessa sammanhang ska ange namn och källa.** Utan

dessa begränsningar för användning i pastischsyfte kan bestämmelsen enligt KLYS och Copyswede **inte anses vara förenlig med trestegsregeln**.

EU-domstolen har i avgörandet Deckmyn klargjort att begreppet parodi innebär att det ska vara fråga om ett existerande verk, samtidigt som det märkbart skiljer sig från det verket och har ett humoristiskt eller förlöjligande syfte. KLYS och Copyswede **delar den uppfattning som redovisas i betänkandet att kombinerade verk rättsligt sätt är självständiga**.

Förhållandet till den ideella rätten

KLYS och Copyswede anser att det är av största vikt att den ideella rätten enligt 3 § URL inte begränsas genom införande av en ny uttrycklig parodiinskränkning i upphovsrättslagen. Vi **tillstyrker** därför att rätten till skydd mot kränkande ändringar och rätten till namngivelse enligt 3 § ska **gälla oförändrad**.

Inskränkningen för parodier mm i 52 p § tas bort

KLYS och Copyswede hade föredragit en utvärdering av inskränkningen i 52 p § URL innan beslut fattas om en ny uttrycklig generell parodiinskränkning i svensk rätt. Vi bedömer dock, liksom utredaren, att **om en motsvarade generell bestämmelse genomförs i 2 kapitlet URL, så är bestämmelsen i 52 p § överflödlig och kan utmönstras**.

Bestämmelsen i 4 § andra stycket URL bör formuleras om

KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslaget om att en bestämmelse motsvarade 4 § andra stycket ska finnas kvar i upphovsrättslagen och delar bedömningen att den har en viktig pedagogisk funktion. Vi har inga invändningar mot att bestämmelsen formuleras om på det sätt som föreslås i utredningen. Att bestämmelsen ändras kan också vara klokt för att frikoppla den från äldre förarbeten och rättspraxis.

Avsnitt 10.2.2 Överväganden

KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslaget om att hänvisningen till den ideella rätten behålls i 11 § URL. Hänvisningen är en viktig upplysning och påminnelse om den ideella rättens status.

KLYS och Copyswede **ställer sig frågande till** varför förbudet mot att verket inte får ändras i större utsträckning än användningen kräver föreslås tas bort. Även om bestämmelsen möjligen inte har haft någon större praktisk betydelse är den en viktig påminnelse om att i sammanhanget opåkallade ändringar inte bör få göras. Vi **avstyrker** därför förslaget.

Vidare **tillstyrker** vi att en definition av begreppet ”återge” införs i URL, och vi delar utredarens bedömning om att det behövs ett samlingsbegrepp för de rättsliga förfogandena i 2 § URL.

Avsnitt 10.3.2 Överväganden

I utredningen föreslås en mer direktivnära lydelse när det gäller kravet på laglig tillgång för användning av tillfälliga exemplar i 11 a § URL p 2. KLYS och Copyswede **tillstyrker** detta tydliggörande.

Avsnitt 10.4.2 Överväganden

Utredaren gör bedömning att det inte behövs några lagändringar för att inskränkningen för framställning av exemplar för privat bruk ska vara förenlig med EU-rätten. **KLYS och Copyswede delar denna bedömning.**

Avsnitt 10.5.2 Överväganden

I utredningen föreslås ett tydliggörande i vissa inskränkningar för undervisning att användningen endast är tillåten i illustrativt syfte. KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslaget.

Vi **tillstyrker** också förslaget att krav på källangivelse inbegripet upphovspersonens namn införs i dessa bestämmelser.

Avsnitt 10.6.2 Överväganden (Text- och datautvinning)

I utredningen görs bedömningen att det inte behövs några lagändringar för att bestämmelserna om exemplarframställning för text- och datautvinning (TDU) ska vara förenliga med EU-rätten. KLYS och Copyswede **delar inte** den bedömningen. Även om den nya 15 a § URL motsvarar artikel 4 i DSM-direktivet och även om utredningens uppdrag möjligen inte kan anses inrymma en översyn av tolkning och tillämpning av bestämmelserna 15 a och 15 b §§ URL är det enligt KLYS och Copyswede viktigt att en total översyn av inskränkningarna i den svenska upphovsrättslagen **även omfattar en problematisering av läget på området och ett förslag om hur regeringen bör gå vidare i denna fråga.**

Varken när TDU-bestämmelserna i DSM-direktivet förhandlades fram inom EU eller senare under implementeringsarbetet i Sverige diskuterades – i alla fall inte vad KLYS och Copyswede erfarit – tillämpligheten av dessa för träning av så kallad generativ artificiell intelligens (AI). Det var inte heller något som vi företrädare för upphovspersoner och utövande konstnärer kunde förutse under den tiden. Först under hösten 2022, strax innan de nya upphovsrättsreglerna med stöd av DSM-direktivet trädde i kraft i Sverige 1 januari 2023, exploderade marknaden för generativ AI med tjänster som ChatGPT och MidJourney.

Konstnärliga och litterära verk och prestationer utnyttjas nu i stor omfattning som träningsdata för generativ AI, delvis som ett resultat av en - enligt KLYS och Copyswede - felaktig tolkning av artikel 4 i DSM-direktivet och 15 a § URL, utan tillstånd från berörda upphovspersoner och utövande konstnärer och utan att de får skälig ersättning för nyttjandet. Stora värden skapas därmed åt AI-företagen som rättighetshavarna inte får ta del av. AI riskerar på så sätt att ersätta kulturskapares arbets- och uppdragstillfällen och

att minska möjligheterna för dem att kunna följa sina verk och prestationer, och att kunna ta betalt för sitt arbete.

Detta kan knappast ha varit avsikten med bestämmelserna för text- och datautvinning, varken i DSM-direktivet eller i 15 a § URL, och i vilket fall kan en sådan användning knappast vara förenlig med trestegsregeln. Detta gäller i synnerhet på de konstnärliga och kreativa områdena, där skadeverkningarna för rättighetshavarna får anses vara som störst.

Utveckling och träning av generativ AI kräver tillgång till stora mängder text, bild, musik, video och andra träningsdata, som är skyddade av upphovsrätten. Vid ett eller flera tillfällen framställs det exemplar av denna träningsdata. Utvecklarna av generativa AI-modeller hänvisar i stor utsträckning till inskränkningen för TDU för att legitimera sin användning av skyddade verk och prestationer som träningsdata och underlåter därför att inhämta tillstånd från rättighetshavare och betala för användningen, om rättighetshavarna inte har förbehållit sig sina rättigheter på lämpligt sätt enligt inskränkningens andra stycke. I dagsläget är det dock mycket svårt, om inte omöjligt, för rättighetshavare att förbehålla sina rättigheter på lämpligt och effektivt sätt, i vart fall utifrån hur AI-företagen förefaller tolka regelverket.

Det ingrepp i upphovspersoners och utövande konstnärers ensamrätt som inskränkningen innebär har blivit extremt omfattande. Generativa AI-modeller utgör idag en av de största utmaningarna för yrkesverksamma kulturskapare och för det sätt på vilket deras verk och prestationer skapas, distribueras, används och konsumeras. Generativa AI-modeller används för att framställa nya verk och prestationer som direkt konkurrerar med träningsdatans rättighetshavare och ersätter därmed kulturskapares arbets- och uppdragstillfällen och devalverar värdet på deras prestationer. Inskränkningen och tillämpningen av den är följaktligen inte längre förenlig med varken det övergripande syftet med inskränkningen eller med trestegsregeln.

Inskränkningens övergripande syfte framgår av skäl 6 i DSM-direktivet, enligt vilken inskränkningen ska uppnå en skälig avvägning mellan rättigheter och intressen hos upphovspersoner och andra rättsinnehavare å ena sidan och hos användare å andra sidan. Därtill anges det både i skäl 6 och artikel 7.2 i DSM-direktivet att trestegsregeln i artikel 5.5 i InfoSoc-direktivet och kraven för trestegstestet som regleras i den bestämmelsen ska tillämpas på inskränkningen. Det följer även av Sveriges internationella åtaganden att inskränkningar endast får tillämpas när trestegsregelns alla steg är uppfyllda. Inskränkningen är på så sätt oförenlig både med EU-rätten och Sveriges internationella åtaganden. **Det behövs därför skyndsamt lagändringar.**

KLYS och Copyswede menar att **det är synnerligen olyckligt att utredningen inte hade ett uttryckligt uppdrag att omfatta frågan eller i vart fall uppmärksammat allvaret i den uppkomna situationen.** De stora problem som uppkommit som följd av tillämpningen av TDU-bestämmelserna innebär också att det **inte går att tillstyrka**

vissa förslag till inskränkningar som lämnas i betänkandet. Detta gäller enligt KLYS och Copyswede förslagen till en ny 15 d § och till ändringar i 16 §.

Mot denna bakgrund anser KLYS och Copyswede att **den svenska regeringen måste arbeta för att det klagörs, på såväl EU- som nationell nivå**, att inskränkningen för text- och datautvinning i DSM-direktivets artikel 4 och i 15 a § URL, inte ska kunna tillämpas för att använda upphovsrättsskyddade verk och prestationer som input för att utveckla generativ AI, utan tillstånd från och skälig ersättning till berörda rättighetshavare. En sådan tillämpning måste anses strida mot den så kallade trestegsregeln, åtminstone beträffande innehåll skapat av yrkesverksamma kulturskapare. AI-företagen ska därmed ha en skyldighet att erhålla tillstånd från rättighetshavare *före* användningen.

Det förbehåll som rättighetshavare enligt bestämmelsen i artikel 4 och 15 a § ska kunna göra för att förhindra användning av skyddade verk och prestationer vid träning av generativ AI bör också ses över och förenklas om det ska kunna användas av upphovs- personer och utövande konstnärer på ett lämpligt och effektivt sätt. Under alla omständigheter krävs ett tydliggörande att dessa grupper ska kunna förbehålla sig sina rättigheter på **ett sätt som inte blir orimligt betungande, eller t.o.m. praktiskt omöjligt**, för att förbehåll ska kunna få genomslag i praktiken och avhålla AI-företagen från att utnyttja den rådande oklarheten för att – ibland mot bättre vetande – fortsätta sin skadliga verksamhet.

Debatten och diskussionen kring dessa frågor har varit intensiv inom EU i samband med arbetet med framtagandet av den nya AI-förordning, som beslutades av EU-parlamentet tidigare i år. I förordningen ställs en rad transparenskrav på techbolag och andra användare i AI-sammanhang, som KLYS och Copyswede välkomnar. AI-förordningen ska inte påverka bestämmelserna i EU:s DSM-direktiv, men kan ändå komma att påverka tolkningen av dem.

EU-kommissionen har också inrättat en särskild AI-enhet, där frågor kring tillämpning och tolkning av AI-förordningen och TDU-bestämmelserna i DSM-direktivet bevakas och hanteras.

Den svenska regeringen bör aktivt bevaka dessa frågor i EU och agera offensivt när det gäller att på EU-nivå lösa de problem som KLYS och Copyswede beskriver ovan.

Avsnitt 10.7 Överväganden (Kulturinstitutioners användning)

I betänkandet föreslås ett antal förändringar och kompletteringar av 16 § URL. Dels föreslås att bestämmelserna görs tillämpliga för en mer omfattande krets av kulturarvsaktörer genom att ta fasta på bestämmelser i relevanta EU-direktiv, dels

föreslås att katalogen över inskränkningar i 16 § utökas till att även omfatta mångfaldigande för intern förvaltning, organisation och underhåll av samlingarna.

KLYS och Copyswede **delar i och för sig utredarens bedömning** att det är önskvärt att kulturarvsinstitutioner ges möjligheter att vårda och utveckla samlingarna och att även tillgängliggörandeverksamheten förses med nödvändiga verktyg för att tillgodose de behov som kan föreligga. I ljuset av detta kan de föreslagna ändringarna och tilläggen i 16 § förefalla oproblematiske. Men i ljuset av den nya verklighet som uppkommit som en följd av den senaste tekniska utvecklingen, framför allt **såvitt gäller utvecklandet av generativ AI, riskerar förslagen att få svåröverblickbara och oönskade konsekvenser**. KLYS och Copyswede menar att **det är av största vikt att detta perspektiv tas med i det fortsatta lagstiftningsarbetet**.

Det generella utrymmet för inskränkningar på kulturarvsområdet är begränsat av rekvisiten att det dels ska vara fråga om ”särskilda fall”, dels att det inskränkta förfogandet sker ”utan direkt eller indirekt ekonomisk eller kommersiell vinning”. Därtill gäller att förutsättningarna för trestegstestet ska vara för handen.

Den föreslagna förändringen avseende vilka aktörer som ska omfattas tar fasta på formuleringarna i de relevanta EU-direktiven, där ett avgörande rekvisit för tillåtliga inskränkningar är att det ska vara fråga om bibliotek, arkiv och museer ”som är tillgängliga för allmänheten”. Det är nödvändigtvis inte så att de offentliga institutionerna omfattar hela kulturarvet eller att tungt vägande delar av kulturarvet inte finns i samlingar under annat huvudmannaskap. Det finns följaktligen en logik, såväl i direktiven som i betänkandets förslag, i att låta inskränkningarna omfatta kulturarvsinstitutioner oavsett huvudmannaskap. EU-direktiven har dock som en förutsättning för att tillåta en inskränkning i dessa sammanhang att det aktuella förfogandet sker ”utan direkt eller indirekt ekonomisk eller kommersiell vinning”.

I betänkandet föreslås därför också att detta rekvisit ges explicit genomslag i lagtext, inte bara med avseende på själva förfogandehandlingen, vilket påbjuds i direktivet, utan även som ett självständigt rekvisit för vilka kulturarvsaktörer som över huvud taget ska kunna komma i åtnjutande av inskränkningen. KLYS och Copyswede **delar utredarens bedömning i dessa delar och tillstyrker** förslaget

Innebörden och omfattningen av detta rekvisit är emellertid inte självklar. Naturligtvis gäller rekvisitet för den institution som utför det förfogande i förhållande till för vilket inskränkningen gäller, men rimligen måste det gälla även för alla andra som på det ena eller andra sättet får rätt att befatta sig med verksexemplar som framställts utan tillstånd med hänvisning till inskränkningen, t ex externa företag vars tjänster upphandlas för att ombesörja hela eller delar av den förvaltning av samlingarna som föreslås omfattas av 16 § eller externa företag, organisationer och myndigheter som i sina respektive verksamheter kommer i åtnjutande av resultatet av det arbete med

förvaltning och utvecklande av samlingarna som vilar på inskränkningar för mångfaldigande.

Förslaget om att katalogen över inskränkningar i 16 § utökas till att även omfatta mångfaldigande för intern förvaltning, organisation och underhåll av samlingarna är föranlett av önskemål från företrädare för kulturarvsinstitutioner under beredningens gång. Det framgår dock inte klart utifrån vad som återges i betänkandet vilka åtgärder som institutionerna ser behov av. Utifrån de resonemang som förs i betänkandet får det förutsättas att det är en helt och hållet institutionsintern hantering som kan komma i fråga och som dessutom går att betrakta som ”särskilda fall”. Det är viktigt att detta också görs helt tydligt i det fortsatta lagstiftningsarbetet och att förslaget inte öppnar för mer långtgående förfoganden än vad som motiveras av de skäl som redovisas i betänkandet.

I betänkandet på sidan 271 (andra stycket) anges att det inte skulle finnas någon avtalslicens som är tillämplig för institutionernas aktuella behov, vilket också kan antas ha betydelse för utredarens ställningstagande rörande den aktuella saken. KLYS och Copyswede vill dock framhålla att det redan idag finns en avtalslicens i 42 d § URL till förmån för arkiv och bibliotek rörande sådana förfoganden som inte kan omfattas av inskränkningarna i 16 § - 16 e § URL och som i och för sig skulle vara omedelbart tillämplig. Det som i den aktuella kontexten saknas är att även museer skulle behöva omfattas av avtalslicens. En sådan uppdatering av 42 d § skulle med fördel kunna genomföras inom förevarande lagstiftningsärenden, inte minst mot bakgrund av de resonemang om kulturarvets betydelse som förs i betänkandet i detta avsnitt.

Med ett förtydligande av att rekvisiten i betänkandets förslag till 16 § ska tolkas så att inskränkningen endast gäller strikt institutionsintern användning av verken eller med resultatet av sådan användning, kan **KLYS och Copyswede tillstyrka den föreslagna utvidgningen** av bestämmelsen till att omfatta fler aktörer och fler förfoganden.

16 a och 16 e §§

För att säkerställa att lagstiftningen uppfyller EU-rättens krav när det gäller namngivelse, föreslås i betänkandet att 16 a § och 16 e § ska kompletteras med ett krav på att berörda rättighetshavares namn anges om det inte är omöjligt. **KLYS och Copyswede tillstyrker de båda förslagen.**

Det framhålls i betänkandet att infosoc-direktivet kräver att inskränkningar på kulturarvsområdet begränsas till verksamheter *utan direkt eller indirekt ekonomisk eller kommersiell vinning*. Mot den bakgrunden föreslås det att inskränkningarna i 16 a § och 16 e § endast ska vara tillämpliga med avseende på institutioner ”som drivs utan vinstintresse”. **KLYS och Copyswede tillstyrker förslaget** att till 16 e § foga rekvisitet ”som drivs utan vinstintresse”.

När det gäller 16 a § föreslås det att bestämmelsen ska innehålla dels ett rekvisit om att endast institutioner som drivs utan vinstintresse kommer ifråga, dels ett rekvisit om att användarens verksamhet inte får bedrivas i vinstsyfte. Kraven på vinstintresse respektive vinstsyfte emanerar från två olika direktiv. Vid implementeringen av direktivet rörande herrelösa verk valde lagstiftaren att begränsa kretsen av institutioner för vilka inskränkningen skulle vara tillämpliga till att omfatta endast användare vars verksamhet inte bedrivs i "vinstsyfte". I det aktuella betänkandet har utredaren valt att infoga infosoc-direktivets rekvisit "utan direkt eller indirekt ekonomisk eller kommersiell vinning" med "som drivs utan vinstintresse".

Huruvida det föreligger någon eventuell skillnad mellan rekvisiten "verksamhet som drivs utan vinstintresse" och "användarens verksamhet inte får bedrivas i vinstsyfte" kan möjligen uppfattas som oklart. Samtidigt är det svårt att se att detta i sig skulle riskera att leda till tillämpningsproblem och KLYS och Copyswede delar utredarens bedömning om värdet av att säkerställa att bestämmelsen är i konformitet med övriga bestämmelser som innehåller det rekvisit som infosoc-direktivet förutsätter. **KLYS och Copyswede tillstyrker förslaget till ändring även med avseende på 16 a §.**

16 f § URL

Förslaget till 16 f § är en ny inskränkning vars syfte är att omfatta inskränkningar som tidigare existerat, men i en något annan kontext. Det handlar om inskränkningen för vissa kulturarvsinstitutioner att kunna tillgängliggöra innehållet i de permanenta samlingarna på monitorer i respektive institutions lokaler. **KLYS och Copyswede tillstyrker förslaget.**

Avsnitt 10.8.2 Överväganden (Inskränkningar för personer med funktionsnedsättning)

KLYS och Copyswede **tillstyrker** förslaget om att införa ett krav på källangivelse inbegripet upphovspersonens namn i 17 a § och i 17 e §.

KLYS och Copyswede **delar däremot inte utredningens bedömning** om att det inte skulle behövas några lagändringar när det gäller 17 § URL utan menar att det under utredningen har framkommit mycket angelägna ändringsbehov. KLYS och ordorganisationerna ALIS, Läromedelsförfattarna och Författarförbundet lyfte i en skrivelse till utredningen i maj 2023 de brister som finns idag på marknaden för talböcker och föreslog där en rad åtgärder för att komma till rätta med situationen.

Talboksbestämmelserna är viktiga och dessutom helt nödvändiga för att personer med funktionsnedsättningar ska kunna ta del av texter och litteratur. Men det är också viktigt att de genomförs på ett sätt som inte underminerar befintliga licensmarknader eller den digitala bokmarknaden. De förslag som från kulturskaparhåll har framförts till utredningen om att införa en definition av begreppet *talbok* och att utse en ansvarig myndighet nämns i utredningen. Dessa förslag är konkreta och rimliga, och påverkar inte berättigade personers rätt att ta del av talböcker, utan skapar istället förutsättningar för att den negativa utveckling som har skett på talboksmarknaden repareras. Utredningen

avfärdar dock förslaget och menar att det saknas stöd för slutsatsen att de åtgärder som nu står till buds i form av sanktioner på civil- eller straffrättslig väg inte skulle vara tillräckliga, och att dessa alternativ ska användas i första hand.

Situationen påverkar författares möjligheter att få ersättning för nyttjanden av deras verk här och nu. Det finns ett tydligt och brådskande behov av en ansvarig myndighet som ska se över problemen på talboksmarknaden. Vi delar inte utredningens syn på att den civil- eller straffrättsliga vägen är den lämpligaste vägen att gå ur ett upphovsmannaperspektiv. En sådan väg kan var ekonomiskt betungande för en enskild upphovsperson. Dessutom blir beslut många gånger enbart tillämpbara i enskilda fall, vilket inte är ett effektivt skydd för upphovsmannakollektiven. Det finns redan tillgängliga myndigheter som kan utföra arbetet som tillsynsorgan. Dessa myndigheter bör även erhålla en utökad behörighet att ta fram föreskrifter, formkrav och branschstandarder för talböcker och talboksmarknaden. **KLYS och Copyswede menar att regeringen bör gå vidare med att se över problemen på området och lösa dem via en skärpt lagstiftning i URL.**

Utredaren öppnar för att den pågående översynen av Marrakech-direktivet kan ge skäl att införa tydligare regler kring hanteringen av verk i dessa sammanhang. Oavsett utfallet av denna EU-rättsliga översyn **bör den svenska regeringen arbeta för att på nationell nivå lösa de problem på talboksmarknaden som KLYS och ordorganisationerna beskrivit under den aktuella utredningens gång.**

Avsnitt 10.10.2 Överväganden

KLYS och Copyswede **tillstyrker** att ett krav på källangivelse inbegripet upphovsmannens namn införs i inskränkningen gällande offentlig visning.

Avsnitt 10.11.2 Överväganden

KLYS och Copyswede har **inga invändningar** mot utredningens bedömning.

Avsnitt 10.12.2 Överväganden

KLYS och Copyswede har **i huvudsak inga invändningar** mot de bedömningar som görs och de förslag som utredningen lägger fram angående omstrukturering och anpassning av nuvarande bestämmelse i 21 § URL. KLYS och Copyswede **delar dock inte fullt ut** utredningens bedömning och slutsatser i frågan om gränsdragningen mellan offentligt framförande och överföring till allmänheten avseende den del av nuvarande 21 § som flyttas till en ny 26 b. Samtidigt konstaterar utredaren att det informationsintresse som inskränkningen är tänkt att uppfylla alltjämt är angeläget. KLYS och Copyswede delar den bedömningen och konstaterar att utredaren mot den bakgrunden väljer att behålla tidigare inskränkning för offentligt framförande, eftersom det inte föreligger stöd i infosoc-direktivet att införa en inskränkning för överföring till allmänheten i samma syfte. KLYS och Copyswede konstaterar att i den utsträckning det förekommer ett offentligt framförande i anslutning till den åtgärd som anges i 26 b § så omfattar inskränkningen detta, och i den utsträckning det sker en överföring till allmänheten så kommer detta att behöva licensieras.

Avsnitt 10.13.2 Överväganden

KLYS och Copyswede **tillstyrker** att krav på namn- och källangivelse införs i inskränkningen gällande citat.

Avsnitt 10.14.2

KLYS och Copyswede har inga invändningar mot utredningens förslag.

Avsnitt 10.15.2

KLYS och Copyswede har **inga invändningar** mot utredningens förslag. Vi vill dock framföra att det är viktigt att särskilja byggnaden och de eventuella verk som kan finnas inbyggda på/i byggnaden både på utsidan (då är det den ”vanliga” panorama-inskränkningen som gäller) och insidan.

Avsnitt 10.16.2 (Allmänna handlingar)

KLYS och Copyswede har **inga invändningar** mot förslagen och bedömningarna i avsnittet.

Avsnitt 10.17.2 Ändringar av byggnader och brukskonst

KLYS och Copyswede har **inga invändningar** mot utredningens bedömning.

Avsnitt 10.18.2 Efemära upptagningar

KLYS och Copyswede har **inga invändningar** mot utredningens bedömning.

Avsnitt 10.20.2

Beträffande hur trestegsregeln ska tillämpas i relation till 47 § URL **hänvisar KLYS och Copyswede** till upphovsrättsorganisationen Samis yttrande.

Avsnitt 11.2 Överväganden (En ny inskränkning för forskning)

KLYS och Copyswede **avstyrker förslaget** till ny inskränkning för forskning på det sätt som föreslås i förslaget till ny 15 d) §.

Skälet till detta är bland annat att den förslagna lagtexten riskerar att kunna tolkas på ett sätt som innebär en betydligt bredare inskränkning än vad problembeskrivningen i betänkandet motiverar. De två situationer som bestämmelsen avser att hantera är att (1) möjliggöra för forskare att inom en väl avgränsad forskargrupp kunna dela upphovsrättsligt skyddade verk med varandra och (2) möjligheten för andra forskare att kunna granska forskningsresultat. **KLYS och Copyswede delar utredarens bedömning** att detta är två områden inom forskningen där det är rimligt att det skapas goda förutsättningar.

När det gäller möjligheten att dela innehåll inom en forskargrupp ställer sig KLYS och Copyswede emellertid något tveksamma till beskrivningen av det föreliggande behovet. KLYS och Copyswede menar att i de fall en forskare har lovlig tillgång till visst innehåll så har rimligen även övriga forskarkollegor det också. Denna tillgång kan vara baserad på

inskränkningen enligt § 16 URL eller möjlig genom licensavtal, med eller utan stöd av avtalslicens. Situationer som faller utanför torde vara begränsade.

Inskränkningar i ensamrätten ska med nödvändighet införas med stor försiktighet och inte vara mer ingripande än vad som motiveras av syftet. Detta understryks också i utredningen och ambitionen med förslaget är att inskränkningen ska vara väl avgränsad och inte inkräkta på befintliga marknader eller rättighetshavarna legitima intressen. För det fall det skulle bedömas att det behövs en inskränkning för att möjliggöra för forskare att dela skyddade verk inom en väl avgränsad grupp med forskare bör bestämmelse utformas på sådant sätt att det är *just forskarna som ska kunna dela verken med varandra* och **inte formuleras med utgångspunkt i att en forsknings- eller kulturarvsinstitution ska kunna återge verk med stöd av bestämmelsen.**

Det är visserligen tydligt i betänkandetexterna att utredningens förslag tar sikte på att de omnämnda institutionerna ska vara en del av forskningsgruppen i varje specifikt fall och det får antas att avsikten är att det är i egenskap av huvudman för deltagande forskare som institutionen nämns i lagtexten. Detta är emellertid inte tydligt och lagtexten kan ge intryck av att bestämmelsen skulle möjliggöra för en kulturarvsinstitution att tillgängliggöra verk ur sina samlingar med stöd av bestämmelsen. Det bör tydliggöras att så inte är fallet.

Sådana tillgängliggöranden möjliggörs idag i viss mån genom inskränkningen i 16 § URL och i övrigt genom avtal med kollektiva förvaltningsorganisationer med stöd i avtalslicensen 42 d § URL. Om en inskränkning enligt förslaget skulle anses möjliggöra ett sådant tillgängliggörande av kulturarvsinstitutioner skulle bestämmelsen enligt KLYS och Copyswede strida mot trestegsregeln. Att denna tolkning inte är avsedd framgår av betänkandetexten, men KLYS och Copyswede menar att detta även behöver göras ännu tydligare i lagtexten. Det skulle kunna ske genom att inskränkningen tar sikte på forskare inom en väl avgränsad forskargrupp istället för på institutionerna. Detta kan ske med samma lagtekniska modell som i 13 § URL.

KLYS och Copyswede **delar utredningens bedömning** att för det fall en ny inskränkning ska införas till förmån för forskning, så bör den vara smal och ta sikte på det begränsade område som kan anses befogat, i detta fall möjligheten att återge verk inom en väl avgränsad forskargrupp och möjligheten att granska forskningsresultat. KLYS och Copyswede anser dock att även en sådan begränsad inskränkning kan riskera att inverka på rättighetshavarnas legitima intressen. Det finns idag tjänster som licensierar verk för användning inom forskning och utbildning till universitet och högskolor och även väl fungerande licenser med stöd av avtalslicens, som möjliggör återgivande av verk för forskningssamhället. Det är tydligt att utredningens förslag inte är avsett att skada dessa marknader, men samtidigt kan viss överlappning komma att ske. Det bör då vara tydligt att en inskränkning, om den genomförs, inte ska tillåtas inverka på dessa välfungerande marknader.

KLYS och Copyswede föreslår därför att för det fall en inskränkning skulle införas, så bör den förenas med en bestämmelse om att avtalslicensavtal som är lätt tillgängliga och som omfattar samma nyttjande som inskränkningen, ska äga tillämpning framför

inskränkningen, enligt samma modell som genomförts i 13 § URL. På så sätt säkerställs forskarnas tillgång till skyddade verk inom väl avgränsade grupper av forskare samtidigt som bestämmelsens tillåtlighet enligt trestegsregeln inte riskeras.

Oaktat vad som anförts ovan, och även om det skulle anses föreligga ett stort behov av att underlätta för forskning på det sätt som föreslås, **menar dock KLYS och Copyswede att det föreligger ytterligare ett mycket starkt skäl att inte införa den föreslagna inskränkningen** inom ramen för förevarande lagstiftningsärende. Skälet till detta är osäkerhet kring tolkningen av bestämmelserna om text- och datautvinning.

Den tekniska utvecklingen har inneburit att bestämmelserna kommit att tolkas av vissa på ett sätt som skulle möjliggöra exemplarframställning för viss typ av text- och datautvinning som innefattar förfoganden som innebär omfattande ingrepp i ensamrätten och som får långtgående skadeverkningar för rättighetshavare. Därför framhålls i många sammanhang också att sådana tolkningar skulle strida mot trestegsregeln¹, (se fördjupat resonemang i avsnitt 10.6.2). Även om det skulle vara så att bestämmelserna i art 3 och 4 DSM-direktivet avsågs att kunna tillämpas även med användning av framtida nya tekniker, så innebär detta naturligtvis inte att sådana nya omständigheter och därpå följande användning också är tillåten enligt trestegsregeln. KLYS och Copyswede anser därför att bestämmelsen som föreslås genom förslaget till ny 15 d) § under alla omständigheter **inte bör genomföras inom detta lagstiftningsärende, utan bör avvaktas med till en kommande översyn av reglerna för text- och datautvinning.**

För KLYS

För Copyswede

Ulrica Källén
Verksamhetsledare KLYS

Mattias Åkerlind
VD Copyswede